

Democràcia, desconfiança, populismes

En el passat s'han proposat diverses concepcions sobre què som o com som els humans. Així, ens trobem des de les ingènues versions rousseaunianes que apel·len a una pretesa bondat cooperativa intrínseca dels humans en absència de circumstàncies socials que ho dificultin, fins a les gens sofisticades versions d'algunes teories econòmiques que pensen en els *homo sapiens* com mers *egoistes racionals* que busquen sempre maximitzar els seus *interessos*. En els darrers anys, però, les investigacions cognitives i de les neurociències estan aclarint les principals bases biològiques subjacents de la nostra espècie. El nostre cervell és un producte de l'evolució que conté diferents *estrats* o components. Destaquen dues conclusions: la continuïtat evolutiva en el comportament entre els animals humans i els animals prehumans, i la convivència d'emocions i objectius de caràcter egoista amb altres –com l'empatia– que impulsen a la cooperació de grup. Els humans som egoistes cooperatius. A vegades aquests dos elements es complementen, però altres vegades resulten contradictoris. La seva gestió s'anomena política.

Alguns filòsofs del passat intuïren aquesta doble composició antropològica. Un dels més interessants és Hobbes. En contra del que a vegades es diu, Hobbes no defensa que els humans siguin egoistes per naturalesa. Això fa perdre de vista els dos punts claus de la seva concepció: la idea que la cooperació resulta impossible quan no existeix confiança entre els humans, i que aquesta confiança resulta impossible si no hi ha un poder polític eficient, capaç de fer complir la llei i els acords. Sense aquest poder no resulta racional esperar que els altres compleixin la seva part dels pactes

FERRAN REQUEJO

CATEDRÀTIC CIÈNCIA POLÍTICA UPF

cooperatius. Hobbes descriu la impossibilitat de la indústria, la cultura, el coneixement, les arts i la societat en absència d'un govern capaç de mantenir la pau i fer complir les normes i acords. La confiança esdevé, així, una peça angular de la convivència de les col·lectivitats, però es tracta d'una virtut políticament induïda. En dues frases memorables, manté que quan no hi ha un govern efectiu, “la vida dels homes és solitària, pobra, perillosa, brutal i curta”; mentre que “els acords sense l'espasa no són més que paraules”.

Quan sobrevenen crisis agudes com l'actual i els governs es mostren desconcertats i impotents, la confiança es torna un bé escàs. La tònica general és la desconfiança. Es constata desconfiança envers la classe política, que no troba sortides més enllà de prendre mesures d'austeritat que no incentiven la recuperació i que lamineen el benestar de bona part de la població; desconfiança envers les institucions de la Unió Europea, uns actors dèbils i secundaris; desconfiança envers els

S'acumulen els motius per a un esclat social. El poder polític ha de mantenir la confiança i la convivència i ha de combatre les causes dels populismes

bancs, inductors de la crisi; desconfiança dels joves envers un món heretat que no els ofereix perspectives; desconfiança entre els mateixos ciutadans, sovint barrejada amb aspectes ètnics o religiosos; etc.

La desconfiança incentiva discursos i actituds de caràcter populista, tant de dretes com d'esqueres. Es tracta de moviments amb anàlisis molt primàries, focalitzades en crítiques genèriques als “polítics”, la “immigració”, el “capitalisme”, etc.

Els populismes són contradictoris amb els valors liberals i afavoreixen versions autoritàries de la democràcia. El drama dels governs europeus actuals és que les jugades els passen per dalt. En absència d'una governança internacional es troben superats per la lògica dels fets. Uns fets que han convertit els governs en els ostatges paradoxals de la mateixa lògica financera que ha provocat la crisi i a la qual s'han abocat a salvar. Les societats aguanten, però s'estan acumulant els motius per a un esclat social. Els populismes troben terreny adobat en la pèrdua progressiva de qualitat en el benestar i en el funcionament d'unes democràcies cada vegada més opaques i tecnificades.

Les democràcies liberals es caracteritzen per la protecció dels drets individuals i col·lectius, i per l'objectiu d'evitar la conclusió pràctica de Hobbes en favor d'un poder absolut –ja sigui exercit per una persona o per una assemblea–. Però també cal que no s'oblidi mai la principal lliçó del filòsof anglès: el poder polític és l'actor principal perquè hi hagi una confiança social sense la qual la convivència es degrada i part dels humans es mostren mentalment primitius i pràcticament violents. Combatre les causes dels populismes pertany a la defensa d'uns valors i d'unes institucions que ha costat segles d'aconseguir.